

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДУДАР ВОЛОДИМИР ТАРАСОВИЧ

УДК 338.439.5

**ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК РИНКУ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ
ПРОДУКЦІЇ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ТЕРНОПІЛЬ – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
ДУСАНОВСЬКИЙ Степан Львович
Тернопільський національний економічний університет
Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри
економіки, організації і планування в АПК

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
БЕРЕЗІН Олександр Вікторович,
Полтавський університет
споживчої кооперації України Укоопспілки,
завідувач кафедри економіки підприємства

кандидат економічних наук, доцент
ДУДЯК Роман Петрович,
Львівський національний аграрний університет
Міністерства аграрної політики України,
доцент кафедри зовнішньоекономічних
відносин

Захист відбудеться “16” жовтня 2008 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, корпус 11, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 6.

Автореферат розісланий “___” вересня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Дудкіна О.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап функціонування і розвитку національного агропродовольчого ринку пов'язаний з його перебудовою в напрямку підвищення конкурентоспроможності, адже цього вимагають не лише впливи світових ринків, а й чинники глобалізації, зокрема, вступ України до СОТ та інтеграція з країнами ЄС. Ці виклики повинні супроводжуватися якісно новими кроками по створенню умов щодо лібералізації ринків сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів. Розраховувати на успіх можна лише за умови підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектора.

Наукова і прикладна проблематика підвищення конкурентоспроможності продукції, формування і розвитку ринку та вивчення ефективності його функціонування постійно знаходилась в полі зору зарубіжних і вітчизняних науковців. Важливу роль у формуванні теоретичних концепцій дослідження ринку відіграють наукові праці А. Сміта, Д. Рікардо, Дж.С. Мілля, А. Пігу, Дж. Кейнса, П. Самуельсона, В. Нордгауза, Г. Армстронга, Ф. Котлера.

Дослідженню проблем формування і розвитку національного агропродовольчого ринку, окремих продуктових ринків, визначення ролі держави у їх ефективному функціонуванні в умовах реформування аграрного сектора України, які лягли в основу розробки методики дослідження, присвячені роботи вітчизняних вчених: В.Г. Андрійчука, О.В. Березіна, В.І. Бойка, П.І. Гайдуцького, В.М. Геєця, С.Л. Дусановського, Ю.С. Коваленка, Т.О. Осташко, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, А.М. Стельмащука, В.О. Точиліна, О.М. Шпичака та ін. Їх зусиллями створений теоретико-методологічний фундамент дослідження даної проблеми, вирішено ряд її методичних та прикладних аспектів щодо формування аграрного ринку, вдосконалення економічного механізму його функціонування в пореформений період.

Водночас, високий динамізм дії сучасних економічних, політичних і соціальних чинників в нашій державі вимагає поглиблених досліджень впливу ринкових трансформацій на аграрний сектор і рівень споживання населенням продуктів харчування, вивчення потенційного попиту на продукцію органічного агропродовольчого ринку, розробки якісно нових моделей національного агропродовольчого ринку, насиченого конкурентоспроможною продукцією для задоволення внутрішніх продовольчих потреб держави і розширення її експортних можливостей.

Необхідність поглибленого наукового розроблення питань формування і розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції в Україні, національна важливість цього ринку зумовили вибір теми дисертації, мету, структуру і напрями дослідження та визначили її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилось згідно з науково-дослідною тематикою Тернопільського національного економічного університету і знайшло відображення при виконанні держбюджетної теми кафедри економіки, організації і планування в АПК: "Основні напрями розвитку агропромислового виробництва в пореформений період" (державний реєстраційний номер – 0105U000848), в

межах якої автором виконано розділ “Науково-методичні засади формування ринку продукції органічного агропромисловства”.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вироблення концептуальних основ і наукове обґрунтування методологічних підходів та практичних рекомендацій для формування і розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції в умовах розвитку ринкових відносин та інтеграції України у світове економічне співтовариство.

Для досягнення поставленої мети були визначені так основні завдання:

- розвинути теоретико-методологічні засади сутності ринку агропродовольчої продукції, її конкурентоспроможності на основі узагальнення та уточнення поглядів вчених-економістів на цю проблему з метою обґрунтування складових його подальшого розвитку в контексті розвитку світового ринку;
- провести системний аналіз функціонування ринку агропродовольчої продукції, оцінку її потенційного попиту і пропозиції, розвитку збутових каналів реалізації в умовах трансформації форм власності і господарювання;
- дати оцінку особливостям розвитку агропродовольчого ринку, впливу механізму ціноутворення і конкурентоспроможності продукції на формування національного ринку і експортного потенціалу нашої держави;
- визначити рівень конкурентоспроможності основних видів агропродовольчої продукції на міжнародному ринку і обґрунтувати перспективні параметри її формування;
- розкрити особливості функціонування та тенденції розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції в економічно розвинутих країнах;
- обґрунтувати основні напрями формування системи поєднання ринкового і державного регулювання ринку агропродовольчої продукції;
- запропонувати напрями формування сегменту ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції за рахунок розвитку органічного агропромисловства;
- сформулювати організаційно-економічні засади розвитку агропродовольчого ринку в контексті приєднання України до СОТ та інтеграції в Європейський Союз.

Об’єктом дослідження є ринкові трансформаційні процеси формування та ефективного розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні засади формування та розвитку ринку агропродовольчої продукції.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, базові положення економічної теорії, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем розвитку ринку агропродовольчої продукції, законодавчі та нормативно-правові акти країни.

В процесі дослідження використано комплекс економічних методів і прийомів пізнання: системний метод – відповідно до якого явища і процеси, пов’язані з формуванням і розвитком ринку агропродовольчої продукції, розглядалися й аналізувалися у взаємозв’язку і взаємозалежності; монографічний – при висвітленні поглядів вчених на досліджувані в роботі проблеми, аналізі ретроспективи ринку агропродовольчої продукції; абстрактно-логічний – при

узагальненні і обґрунтуванні теоретичних і методичних засад формування і розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції; кореляційно-регресійного аналізу – для оцінки щільності зв'язку між калорійністю середньодобового раціону харчування населення України, його доходами і рівнем споживання основних продуктів харчування, в розрахунку на одну особу; графічний – для фактичного вирівнювання та прогнозування рівня калорійності середньодобового раціону харчування населення; соціологічного дослідження – для виявлення потенційних споживачів продукції органічного агровиробництва, встановлення рівня їх купівельної спроможності і цін, які готові вони платити за неї, а також для з'ясування критеріїв, які впливають на вибір каналів збуту при реалізації сільськогосподарської продукції споживачам; індексного аналізу – для визначення індексів відносної експортної конкурентоспроможності основних видів агропродовольчої продукції України на світовому ринку.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі і нормативні акти України з питань розвитку аграрного ринку, теоретичні праці вітчизняних і зарубіжних авторів, інші спеціальні та науково-практичні інформаційні джерела, у тому числі матеріали періодичних видань та спеціальні монографічні джерела за темою дисертаційної роботи. Використані аналітичні і статистичні матеріали Держкомстату України та Всесвітньої організації з продовольства та сільського господарства при Організації Об'єднаних Націй – ФАО ООН, результати соціологічних досліджень, власних обстежень та розрахунків.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в системному обґрунтуванні теоретико-методологічних основ та прикладних засад щодо формування і розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції. Дисертантом сформульовано такі основні твердження, що відображають його особистий внесок у розробку даної теми і виносяться на захист:

вперше

- розроблено модель визначення тісноти зв'язку між енергетичною цінністю середньодобового раціону населення України і рівнем споживання основних продуктів харчування та вираховано прогнозні значення рівня калорійності продуктів рослинного і тваринного походження на період до 2010 р., які дозволяють прогнозувати подальший розвиток національного агропродовольчого ринку;

удосконалено

- підходи до дослідження ринку агропродовольчої продукції, в контексті чого запропоновано систему оціночних показників, що характеризують ті чи інші прояви ситуації на ринку для здійснення аналізу його кон'юнктури в залежності від умов, що складаються на ньому в певний період часу і в конкретному місці, регіоні;

- блок-схему алгоритму здійснення першочергової стадії технології процесу агромаркетингу – дослідження ринку агропродовольчої продукції, яка є важливою складовою організації та формування стратегії і тактики маркетингової діяльності на внутрішньому і зовнішньому ринках;

- модель державного регулювання ринку агропродовольчої продукції, яка охоплює організаційні і економічні напрями, забезпечення збалансованості

кількісних і якісних параметрів попиту і пропозиції, їх оптимального співвідношення, вихід на нові ринки з конкурентоспроможною продукцією;

дістали подальший розвиток

- трактування сутності категорій “ринок”, “ринок агропродовольчої продукції” в концептуальній інтерпретації даних понять в пореформений період економіки, які на відміну від існуючих визначень автором трактуються як: ринок – це специфічна сфера обміну товарами і послугами, де виникають і реалізуються відносини, пов’язані з процесом купівлі-продажу товарів, їх просування від виробника до споживача; ринок агропродовольчої продукції – ефективний механізм задоволення потреб товаровиробників і запитів споживачів, який виступає чутливим регулятором і координатором системи комерційних зусиль суб’єктів ринку, спрямованих на виробництво і реалізацію конкурентоспроможної агропродовольчої продукції для забезпечення продовольчої безпеки держави і формування експортного потенціалу.

- наукові підходи щодо критеріїв вибору каналів реалізації сільгоспвиробниками продукції на агропродовольчому ринку, зокрема, запропоновано враховувати чинники: вигідність ціни; стабільність збуту; можливість передоплати; репутація покупця; транспортування/зберігання покупцем; невимогливість покупця до якості продукції;

- організаційно-економічні засади становлення і розвитку органічного агровиробництва, формування потенційного попиту на його продукцію з метою ефективного функціонування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції, в основу яких покладено питання адаптації товаровиробників до міжнародних вимог та стандартів країн ЄС до якості продуктів харчування.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці і обґрунтуванні пропозицій, спрямованих на формування і розвиток ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції в контексті вступу України в СОТ і інтеграції з ЄС.

Одержані результати дослідження знайшли впровадження на загальнодержавному і регіональному рівнях. Зокрема, Міністерством аграрної політики України прийняті до впровадження авторські рекомендації щодо формування концептуальних підходів до розвитку інфраструктури вітчизняного аграрного ринку конкурентоспроможної продукції і системи державної підтримки органічного агровиробництва, які використані при підготовці пропозицій з удосконалення відносин на внутрішньому і зовнішньому агропродовольчих ринках для успішного приєднання України до СОТ і подальшої євроінтеграції (довідка № 37-23-3-15/16812 від 20 листопада 2006 р.); Головним управлінням агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації – схвалені і прийняті до впровадження в АПК області пропозиції щодо розвитку інфраструктури агропродовольчого ринку і системи державної підтримки органічного агровиробництва, вирішення проблеми входження і адаптації на цьому важливому ринку переважної маси селян, які отримали землю в результаті приватизації (довідка № 9-05-81 від 11 грудня 2006 р.); товарною біржею “Тернопільська агропромислова біржа” – схвалені і прийняті до впровадження розроблені автором методичні підходи щодо розширення біржового ринку

сільськогосподарської продукції, шляхом збільшення регіональних закупівель зерна, насіння соняшнику, ріпаку, цукру та іншої продукції виключно через агропромислову біржу, торговельні дома та інші процедури, які забезпечуватимуть прозорість купівлі-продажу оптових партій продукції адекватних ринковій пропозиції (довідка № 94 від 14 березня 2008 р.).

Окремі положення, що були обґрунтовані в дисертації, використовуються у навчальному процесі в Тернопільському національному економічному університеті при викладанні дисциплін “Макроекономіка”, “Аграрний ринок” (довідка № 126-24/935 від 2 липня 2007 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, що викладені у дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто. З 24 опублікованих наукових праць, 20 – самостійні. Матеріали публікацій виданих у співавторстві, використані в дисертації в частині, що належить здобувачу.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, наукові результати та практичні розробки дисертації доповідались та обговорювались на: Міжвузівській науково-практичній конференції молодих науковців “Теорія і практика управління розвитком персоналу вітчизняних підприємств та організацій” (м.Львів, 2003 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті” (м.Тернопіль, 2004 р., 2006 р., 2007 р., 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності” (м.Київ, 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Ринкова трансформація економіки АПК” (м.Харків, 2004 р., 2007 р.); Міжнародному Форумі молодих вчених “Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн” (м.Харків, 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об’єктивна передумова інтеграції країн в Світове співтовариство” (м.Тернопіль, 2007 р.); наукових конференціях професорсько-викладацького складу “Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період” (м.Тернопіль, 2006 р., 2007 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано у 24 наукових роботах (двадцять опубліковано автором одноосібно), у тому числі дев’ять статей у фахових наукових виданнях і п’ятнадцять – в інших, загальним обсягом 8,17 д.а. (особистий внесок дисертанта – 7,72 д.а.).

Обсяг та структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 227 сторінок, у тому числі 185 сторінок основного тексту. У дисертації міститься 27 таблиць, 25 рисунків, 10 додатків (на 18 сторінках). Список використаних літературних джерел включає 262 найменування (на 22 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “Теоретико-методологічні засади формування і розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції” –

досліджені підходи до визначення сутності понять “ринок”, “ринок агропродовольчої продукції”, розкрито функції і структурну побудову системи ринку агропродовольчої продукції, чинники його формування, розглянуто методологічні основи дослідження цього ринку, узагальнено зарубіжний досвід особливостей функціонування і тенденцій розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції та запропоновано можливості його застосування в Україні.

Важливою проблемою сучасних ринкових трансформацій в Україні є не тільки стабілізація розвитку аграрного сектора, а й формування повноцінного агропродовольчого ринку, на якому предметом купівлі-продажу виступають сільськогосподарська продукція та продовольчі товари.

Агропродовольчий ринок розглядається в роботі як ефективний механізм задоволення потреб товаровиробників і запитів споживачів, найважливішою властивістю якого є те, що він виступає чутливим регулятором і координатором комерційних зусиль суб'єктів ринку, спрямованих на виробництво і реалізацію конкурентоспроможної агропродовольчої продукції для забезпечення продовольчої безпеки держави і формування експортного потенціалу.

Конкурентоспроможність агропродовольчої продукції – це сукупність властивостей продукції відповідати вимогам ринку у визначений період. До основних показників, що характеризують рівень конкурентоспроможності продукції відносять її якісні параметри, собівартість та ціну реалізації. Конкурентоспроможна продукція забезпечує вищу прибутковість виробництва і фінансову стійкість підприємства, підвищує його імідж, сприяє виходу на світовий ринок, повніше задовольняє потреби суспільства в ній.

Автор виходить з позиції, що конкурентоспроможність агропродовольчої продукції справляє вагомий вплив як на національний ринок, так і на формування експортного потенціалу України, визначає ступінь адаптації суб'єктів ринку до підвищених вимог СОТ, адже агропродовольчі товари традиційно займають на ньому вагоме місце.

Встановлено, що в нових умовах господарювання ефективність функціонування агропродовольчого ринку залежить від повноти виконання його функцій (соціальної, виявлення ринкових цін, стимулюючої, селективної, координаційно-управлінської) та можливостей досягнення основних цілей. Результативна соціальна функція ринку є найважливішою, повнота її виконання повинна доповнюватися державним регулюванням.

На основі узагальнення і уточнення поглядів вчених-економістів визначено, що структура системи ринку агропродовольчої продукції є органічно цілісною сукупністю таких взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих підсистем (рис. 1).

Найбільш впливовим системоутворюючим елементом ринку агропродовольчої продукції є платоспроможний попит, його абсолютні та відносні показники: абсолютні розміри доходів населення та їх динаміка, величина на одну особу, достатність для забезпечення харчування населення за науково обґрунтованими нормами, територіальна та групова диференціація.

Доведено, що в процесі дослідження агропродовольчого ринку доцільно застосовувати методологічний підхід аналізу, який у рамках теорії структури галузевих ринків отримав назву парадигми “структура → поведінка →

результативність”. В його основі – комплексний підхід, що забезпечує аналіз взаємозалежностей між структурою і закономірностями розвитку сільського господарства та структурою й результативністю агропродовольчого ринку. Запропонована автором система оціночних показників (обсяг, структура і динаміка пропозиції; еластичність пропозиції; товарна структура товарообігу; темпи зростання продажу, цін, товарних запасів, прибутку; розподіл ринку та ін.) для аналізу кон’юнктури ринку агропродовольчої продукції дає змогу вивчати і оцінювати коливання попиту під впливом природно-кліматичних, економічних, соціально-побутових та демографічних чинників.

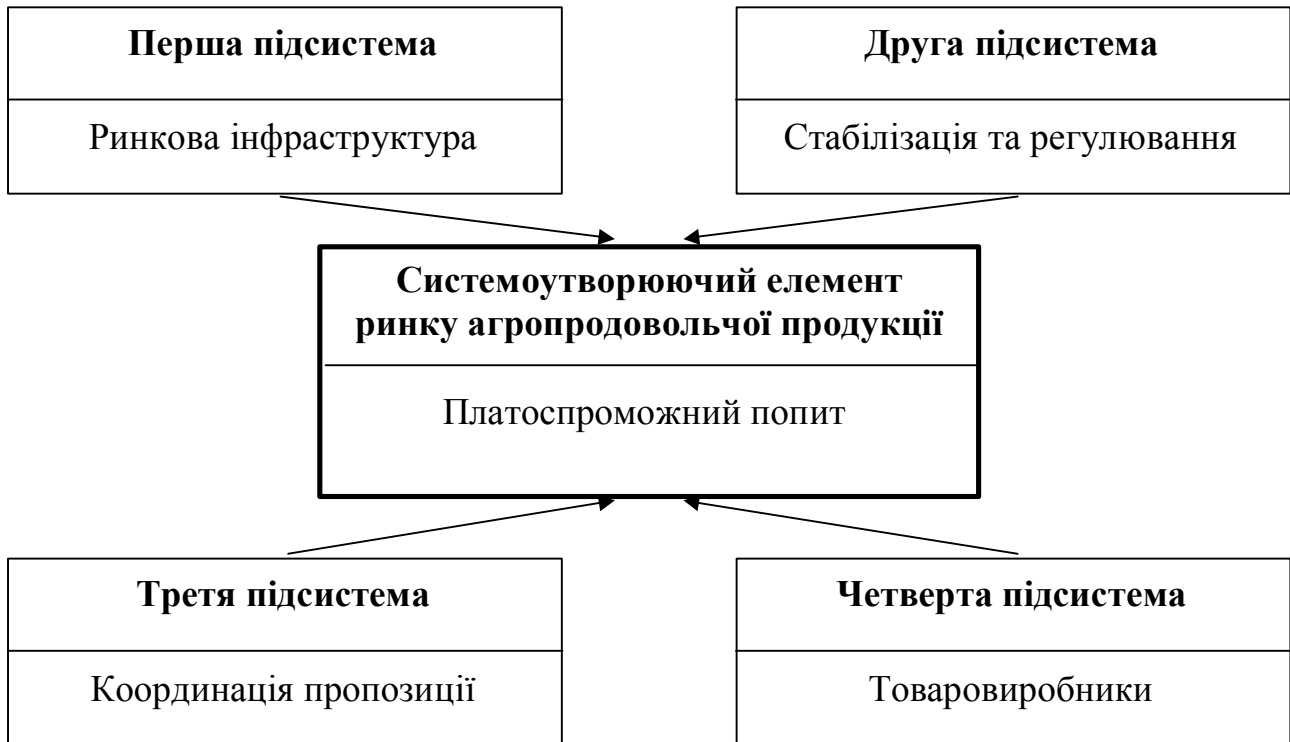

Рис. 1. Структура системи ринку агропродовольчої продукції

З’ясовано, що нинішня ситуація на світових ринках продовольства характеризується великою зацікавленістю споживачів у повноцінному харчуванні, що виключає будь-які ризики для власного здоров’я. Реагуючи на споживчий попит світового ринку, в Україні доцільно розвивати екологічний напрям аграрної сфери, як це робиться в багатьох країнах світу, в яких діє ринок збуту продукції органічного агровиробництва, організовані та функціонують служби сертифікації та маркетингу.

У другому розділі “**Системний аналіз розвитку ринку агропродовольчої продукції**” – проаналізовано становлення і розвиток національного ринку агропродовольчої продукції в умовах трансформації форм власності та господарювання, визначені структурні зміни в системі реалізації продукції і тенденції формування фізичних складових інфраструктури аграрного ринку, досліджено зовнішньоекономічні напрями розвитку агропродовольчого ринку України.

Встановлено, що скорочення обсягів виробництва валової продукції сільського господарства України за період 1990-2006 рр. на 35,0%, в т.ч. продукції рослинництва на 17,6%, продукції тваринництва на 49,6% та вплив інших

чинників призвели до звуження національного агропродовольчого ринку. Внаслідок цього річне споживання м'яса на одну особу у 2006 р. склало 66,9% від рівня 1990 р., молока і молочних продуктів – 62,9%, плодів, ягід і винограду – 73,4%, риби і рибопродуктів – 80,6%, що є набагато нижчим від науково обґрунтованих фізіологічних норм споживання (табл. 1). Внутрішній споживчий ринок картоплі, цукру, олії і яєць – близький до насичення.

Таблиця 1

Аналіз рівня споживання основних продуктів харчування в Україні у порівнянні з країнами Європейського Союзу, в розрахунку на 1 особу на рік, кг

Продукти харчування	Україна			2006 р. в % до 1990 р.	Рекомендовані норми	2006 р. до рекомендованої норми, %	Країни ЄС	Показники країн ЄС до України, %
	1990 р.	2000 р.	2006 р.					
М'ясо та м'ясопродукти	62,8	32,8	42,0	66,9	83	50,6	98,0	2,3 рази
Молоко та молочні продукти	373,2	199,1	234,7	62,9	380	61,8	296,4	126,3
Яйця, шт.	272	166	251	92,3	290	86,6	222	88,4
Хлібні продукти	141,0	124,9	119,5	84,8	101	118,3	111,4	93,2
Картопля	131,0	135,4	133,6	102,0	124	107,7	78,6	58,8
Овочі та баштанні продовольчі культури	102,5	101,7	126,7	123,6	161	78,7	119,2	94,1
Плоди, ягоди та виноград	47,4	29,3	34,8	73,4	90	38,7	105,7	3 рази
Риба та рибопродукти	17,5	8,4	14,1	80,6	20	70,5	25,8	1,8 рази
Цукор	50,0	36,8	39,5	79,0	38	103,9	38,0	96,2
Олія	11,6	9,4	13,6	117,2	13	104,6	20,5	1,5 рази

Порівняльний аналіз рівня споживання основних продуктів харчування в Україні з країнами ЄС свідчить, що нинішня модель харчування населення нашої держави суттєво відрізняється не лише від середньоевропейської моделі, але й не відповідає докризовим рівням. Енергетична цінність середньодобового раціону харчування середньостатистичного українця зменшилася на 19% із 3597 ккал у 1990 р. з вмістом протеїну – 105,3 г, жиру – 127,0 г до 2935 ккал у 2006 р., протеїну – 80,0, жиру – 92,5 г, яка формується за рахунок продукції рослинного походження – на 73,7%, тваринного – 26,3%.

Методом групування встановлено безпосередню залежність калорійності середньодобового раціону населення України від рівня споживання основних продуктів харчування. В групі областей, де калорійність харчування населення у порівнянні з іншою групою є вищою на 13,8% і забезпечується в основному за рахунок більшого споживання картоплі на 34,8%, хлібних продуктів – 23,1%, молока та молочних продуктів – 20,7%, овочів та баштанних продовольчих культур – 19,9%, цукру – 10,3%, спостерігається закономірність – в областях з низьким рівнем доходів населення в загальному споживанні переважають

низькокалорійні з низьким вмістом білка продукти (хлібопродукти, картопля, овочі).

На основі проведеного кореляційно-регресійного аналізу виявлена щільність зв'язку між енергетичною цінністю середньодобового раціону населення України і рівнем споживання основних продуктів харчування, який характеризує отримана регресійна модель:

$$y = 219,2 + 7,6x_1 + 2,2x_2 + 9,3x_4 + 0,7x_6 + 2,8x_7 + 14,5x_9$$

У матрицю змінних, від яких залежить результативний показник, включено середньорічний рівень споживання в розрахунку на одну особу таких продуктів харчування: м'яса та м'ясних продуктів – x_1 ; молока і молокопродуктів – x_2 ; яєць – x_3 ; хліба та хлібних продуктів – x_4 ; картоплі – x_5 ; овочів та баштанних продовольчих культур – x_6 ; плодів, ягід та винограду – x_7 ; риби і рибопродуктів – x_8 ; цукру – x_9 ; олії і рослинних жирів – x_{10} .

Для виконання розрахунків використано пакет “Аналіз даних” інструмент аналізу “Регресія”. Аналіз значень t -критерій Стьюдента показав несуттєвість параметрів при x_3 (яйця), x_5 (картопля), x_8 (риба і рибопродукти) і x_{10} (олія і рослинні жири), тому вирішено було їх вилучити з моделі. Коефіцієнт множинної кореляції становить – 0,984, коефіцієнт множинної детермінації – 0,969 або 96,9%, що свідчить про наявність дуже сильного зв'язку результативного і факторних показників. Критерій Фішера $F = 93,9$. Отже, щільність зв'язку між результативним показником і досліджуваними чинниками є суттєвою, що важливо враховувати при обґрунтуванні стратегічних і тактичних управлінських рішень у формуванні перспективної раціональної структури харчування населення України.

Обґрунтовано, що рівень розвитку ринку агропродовольчої продукції найповніше характеризують такі показники: рівень залежності держави від обсягів імпортних закупівель окремих видів агропродовольства; рівень самозабезпеченості держави агропродовольчими товарами; збалансованість попиту і виробництва певних агропродовольчих продуктів в країні. При їх визначенні встановлено, що внутрішній ринок агропродовольчої продукції відносно слабо залежить від імпортних закупівель: зерна і зернопродуктів – 0,9%; картоплі – 0,1%; овочів та продовольчих баштанних – 2,1%; молока та молокопродуктів – 1,2%, про що свідчить наявність цих продуктів на ринку. Сильна залежність агропродовольчого ринку України від імпорту в 2006 р. спостерігалась стосовно плодів ягід і винограду – 56,7%; м'яса та м'ясних продуктів – 14,1%. Характерно, що за період 1995-2006 рр. залежність внутрішнього агропродовольчого ринку з цих продуктів відповідно зросла на 23,5 і 21,0%.

Найвищий рівень самозабезпеченості населення України досягнутий із зерна та зернопродуктів, а найнижчий – з плодів, ягід та винограду. Аналіз цього параметра показав, що в 2006 р. у порівнянні з 2000 р. рівень самозабезпеченості населення зріс по зерну на 27,4%, по молоку та молокопродуктах на 2,4 і яйцях курячих 4,2%, відповідно за цей період знизилася самозабезпеченість населення картоплею на 17,8%, плодами, ягодами і виноградом на 35,7, м'ясом і м'ясними продуктами на 15,3%.

Аналіз рівня збалансованості реального попиту і пропозиції на окремі види агропродовольчої продукції свідчить, що незважаючи на перевищення пропозиції

по більшості продуктів над попитом, збільшення обсягів їх споживання практично не відбувається, зокрема, м'яса та м'ясопродуктів, плодів, ягід та винограду (табл. 2). Першопричиною такої ситуації є низька купівельна спроможність населення України.

Таблиця 2

Оцінка збалансованості реального попиту і пропозиції на окремі види агропродовольчої продукції в Україні, 1995-2006 рр., %

Види продукції	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2006 р. +/- до 1995 р.
Зерно і зернопродукти	99,6	106,9	146,3	135,7	36,1
Картопля	92,5	117,4	99,5	99,9	7,4
Плоди, ягоди та виноград	94,4	105,4	92,0	89,8	-4,6
Овочі та продовольчі баштанні	104,1	103,4	103,3	97,8	-6,3
Молоко та молочні продукти	105,6	105,4	115,1	93,4	-12,2
М'ясо та м'ясопродукти	108,2	102,6	88,3	92,2	-16,0
Яйця	97,9	100,7	101,2	99,8	1,9

Повну характеристику ситуації на ринку агропродовольчої продукції здійснено при оцінці потенційного попиту і пропозиції. Для розрахунку вказаних показників прийняті такі умови: обсяг виробництва по окремих видах продукції взятий на рівні 2006 р., імпорتنі закупівлі та експорт поставки визначені на рівні середніх за останнє п'ятиріччя, внутрішнє споживання на виробничі потреби залишене без змін на рівні 2006 р., а на харчові потреби – розраховано виходячи з рекомендованих нормативних рівнів споживання продуктів харчування.

Оцінка показників співвідношення між потенційним рівнем попиту на агропродовольчому ринку і сучасним станом розвитку агропромислового комплексу є свідченням того, що існує невідповідність рівня розвитку останнього сучасним вимогам суспільства (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка ринку агропродовольчої продукції в Україні з врахуванням потенційного попиту, 2006 р., %

Види продукції	Рівень залежності від імпорту	Рівень самозабезпеченості	Збалансованість попиту та пропозиції
Зерно і зернопродукти	4,0	118,5	96,5
Картопля	0,02	102,4	102,4
Плоди, ягоди та виноград	28,5	45,5	52,3
Овочі та продовольчі баштанні	1,3	82,6	82,8
Цукор	7,8	111,0	105,4
Молоко та молочні продукти	0,8	78,0	80,4
М'ясо та м'ясопродукти	13,2	42,1	45,8
Яйця	0,5	85,1	85,4

Цим вимогам, по суті, відповідає лише виробництво цукру, картоплі, рослинної олії, зерна та зернопродуктів. Водночас зберігається досить низька залежність внутрішнього споживання від імпорتنих закупівель та невисокий рівень задоволення потреб країни в агропродовольчих товарах обсягами їх власного виробництва. Виняток становлять такі агропродовольчі товари як плоди, ягоди та виноград, м'ясо та м'ясопродукти.

За роки адаптації аграрного сектора економіки України до ринкових умов відбулися істотні зміни на агропродовольчому ринку в структурі загальної вартості реалізованої продукції по збутових каналах, за яких комерційні – стали основними і водночас найменш організованими, упорядкованими й прозорими, що і призводить до суттєвих фінансових втрат сільськогосподарських товаровиробників.

Соціологічне дослідження товаровиробників сільськогосподарської продукції, яким було охоплено 167 керівників сільськогосподарських підприємств і 112 власників фермерських господарств, виявило, що серед впливових чинників при виборі каналу реалізації продукції вигідна ціна та стабільність її збуту відіграють першочергову роль.

Це пояснюється прагненням сільгоспвиробників швидко отримувати готівку за реалізовану продукцію, оскільки вона у більшості випадків є джерелом відтворення виробництва. Інші чинники – репутація покупця, транспортування продукції покупцем, можливість передоплати відіграють другорядну роль.

Невирішеною проблемою в Україні залишається нерівномірне надходження сільськогосподарської продукції в 1995-2006 рр., особливо рослинницької, на агропродовольчий ринок, значна частка якої поступає на нього відразу після збирання урожаю. Тому, ефективність просування сільськогосподарської продукції від виробників до споживачів та наповнення відповідних продовольчих ринків значною мірою залежить від збалансованого розвитку всіх ланок інтегрованого виробництва.

Проведений аналіз є свідченням невідповідності сучасного рівня розвитку агропродовольчого ринку України вимогам часу, зокрема, його неспроможності задовольнити внутрішній попит.

У третьому розділі **“Організаційно-економічні напрями формування і ефективного розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції”** – визначено напрями державного регулювання ринку агропродовольчої продукції, обґрунтовано шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції і продовольства на світовому ринку, запропоновано організаційно-економічні засади розвитку агропродовольчого ринку в контексті приєднання України до СОТ та євроінтеграції.

Встановлено, що у процесі інтеграції України в світове економічне співтовариство, назріла потреба удосконалення поєднання ринкового і державного регулювання ринку агропродовольчої продукції, насамперед у ціноутворенні, для досягнення обсягів її виробництва, достатніх для забезпечення продовольчої безпеки держави і розширення експортного потенціалу. Запропонована в дисертації модель державного регулювання ринку, яка охоплює організаційні і економічні напрями, передбачає забезпечення збалансованості кількісних і якісних

параметрів попиту і пропозиції, їх оптимального співвідношення, вихід на нові ринки з конкурентоспроможною продукцією.

Здійснена оцінка змін конкурентоспроможності агропродовольчої продукції за методикою зарубіжних вчених, які в основному використовують окремі показники (індекс відносної експортної конкурентоспроможності (Relative Export Advantage Index – RXA), індекс відносної залежності від імпорту (Relative Import Penetration Index – RMP) та індекс відносних торговельних переваг (Relative Trade Advantage Index – RTA)), свідчить, що наша держава не має постійних “ніш” на світовому ринку, а конкурентоспроможність її продукції має переважно ціновий характер, і в значній мірі залежить від кон’юнктури, яка складається на зовнішніх ринках (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка змін у конкурентоспроможності окремих агропродовольчих продуктів України на світовому ринку

Види продукції	Індекс відносних торговельних переваг (RTA)				2004 р. +,- до 1994 р.	Прогноз індекса RTA на 2010 р.
	1994 р.	1998 р.	2001 р.	2004 р.		
Зернові	1,85	3,72	4,12	3,63	1,78	4,35
Насіння соняшнику	34,62	53,86	32,45	14,27	-20,38	12,10
Соняшникова олія	-1,64	13,80	37,20	46,11	44,47	48,26
Цукор	17,74	-0,72	-4,84	-2,38	-20,12	6,72
Яловичина	0,14	0,83	15,90	6,12	5,98	8,34
Масло вершкове	-0,92	2,81	3,37	3,16	2,24	3,52
Сухе знежирене молоко	0,13	4,34	8,70	6,23	6,10	8,91

На основі врахування тенденцій розвитку аграрного сектора, очікуваного рівня задоволення споживчого попиту населення України продуктами харчування та реального стану формування експортних можливостей, обґрунтовані прогнозні рівні індексу RTA, які характеризують майбутній рівень конкурентоспроможності агропродовольчих товарів на світовому аграрному ринку.

Майже по всіх досліджуваних продуктах прогнозується незначне зростання рівня конкурентоспроможності агропродовольчих товарів. Виняток становить лише насіння соняшнику, адже зі вступом у СОТ сировинна експортна орієнтація буде знижуватися внаслідок зростання пропозиції товару з глибокою переробкою – соняшникової олії, яку Україні на світовому ринку економічно вигідно продавати. За нашими розрахунками в 2010 р. рівень індексу RTA соняшникової олії становитиме – 48,26. При адекватному державному регулюванні у цукробуряковому підкомплексі можна значно збільшити експортні поставки цукру українського виробництва на зовнішні ринки – індекс конкурентоспроможності цукру довести до 6,72.

Стратегічним напрямом підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів, розвитку національного агропродовольчого ринку є виробництво органічної (екологічно чистої) продукції,

попит на яку у світі динамічно зростає. Соціологічне дослідження, проведене в Західному регіоні України, показало, що із 368 респондентів, 67,3% виявляють інтерес до продукції органічного походження і готові платити вищу цінову надбавку за високоякісне, корисне і безпечне продовольство (табл. 5).

Таблиця 5

Результати соціологічного опитування споживачів Західного регіону України щодо готовності платити цінову надбавку за органічну продовольчу продукцію

Види продукції	Групи респондентів, готових платити цінову надбавку, %		
	більше 100	100-50	до 50
Хліб, хлібопродукти	70,4	27,6	2,0
Борошно, крупи, макарони	72,3	21,8	5,9
Дитяче харчування	85,9	14,1	–
Картопля	34,0	58,4	7,6
Свіжі овочі, фрукти	80,1	15,8	4,1
М'ясо (свіже)	30,4	57,3	12,3
Молочні продукти	75,2	17,8	7,0
Яйця	21,4	68,2	10,4
Рослинні олії	12,3	78,1	9,6
Сухофрукти	1,1	33,5	65,4

Встановлено, що серед респондентів найбільший попит на продукцію органічного походження мали б такі агропродовольчі товари як: дитяче харчування, свіжі овочі і фрукти, молочні продукти, борошно, крупи, макарони, хліб і хлібні вироби. За них споживачі готові платити у 2 рази більше, ніж за звичайну продукцію, вироблену за інтенсивними технологіями із застосуванням хімічних засобів. Дещо нижчий попит споживачів міг би бути на рослинну олію, м'ясо (свіже), картоплю, яйця, сухофрукти, за які опитані респонденти готові платити цінову надбавку, яка б не перевищувала 100%. Значну частину респондентів, готових споживати органічну продукцію, стримує надто високий рівень цінових надбавок. Цінова надбавка за органічну продукцію в межах до 50% могла б значно підвищити попит серед українських споживачів.

За результатами проведеного дослідження визначено, що для активізації процесу переходу аграрного сектора в Україні на органічне агровиробництво, з метою формування повноцінного ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції, необхідне впровадження системи державної підтримки, а саме: розробка і схвалення Закону України “Про органічне сільське господарство”, створення національного органу сертифікації органічної продукції, широке залучення державних органів до підтримки розвитку органічного виробництва, інформаційно-консультаційного забезпечення та формування організованих каналів збуту цієї продукції. Це дасть змогу розвивати агропродовольчий ринок в напрямі інноваційної моделі розвитку національної економіки, виходячи із світових тенденцій.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновані нові підходи до розв'язання важливого науково-практичного завдання щодо формування і розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції. Результати дослідження дали підстави для наступних висновків:

1. Ефективний розвиток національного агропродовольчого ринку, головним завданням якого є забезпечення продовольчої безпеки держави, вимагає перебудови у напрямі підвищення конкурентоспроможності, що зумовлюється впливами світових ринків, вступом України до СОТ, а також планами щодо її подальшої інтеграції з країнами ЄС.

2. Дослідження і наукове узагальнення сутності ринку дозволили дати визначення ринку агропродовольчої продукції, як ефективного механізму задоволення потреб товаровиробників і споживачів, найважливішою властивістю якого є те, що він виступає чутливим регулятором і координатором системи комерційних зусиль суб'єктів ринку, спрямованих на виробництво і реалізацію конкурентоспроможних агропродовольчих товарів для забезпечення продовольчої безпеки і формування експортного потенціалу держави.

3. За роки становлення та подальшого розвитку ринкових відносин відбулося звуження ємності національного агропродовольчого ринку, на яке головним чином вплинули незбалансованість попиту і пропозиції, цінова ситуація, рівень доходів населення країни. Внаслідок цього, за досліджуваний період 1990-2006 рр. найбільше скоротилося споживання населенням молока та молочних продуктів – на 37,0%, м'яса та м'ясопродуктів – 33,1%, плодів, ягід та винограду – 30,4%, риби та рибодуктів – 14,3%, рівень споживання яких на одну особу є набагато нижчим від науково обґрунтованих норм споживання. Енергетична цінність середньодобового раціону харчування середньостатистичного українця зменшилася із 3597 ккал у 1990 р. до 2935 ккал у 2006 р., або на 18,5%.

4. Оцінка показників співвідношення між потенційним рівнем попиту на агропродовольчому ринку і сучасним станом розвитку агропромислового комплексу свідчить про невідповідність рівня розвитку останнього нинішнім вимогам суспільства. Встановлено, що найвищий рівень самозабезпеченості населення нашої держави досягнутий по зерну і зернопродуктах, молоку та молокопродукції, а найнижчий – плодах, ягодах та винограду, м'ясу та м'ясопродуктах, що призводить до зростання надмірної залежності ринку від імпорту, відповідно на 56,7 і 14,1%. Не зважаючи на перевищення пропозиції більшості продуктів над попитом, збільшення обсягів їх споживання не відбувається внаслідок низької купівельної спроможності населення.

5. В процесі дослідження кон'юнктури ринку агропродовольчої продукції доведена доцільність застосування системи оціночних показників, які характеризують ті чи інші сторони її прояву в конкретний момент часу. В дисертації розроблена блок-схема алгоритму дослідження ринку агропродовольчої продукції, яку слід застосовувати при вивченні попиту, споживачів, товарної кон'юнктури, конкурентів і їх діяльності, а також для адаптації попиту в маркетинговій і агробізнесовій діяльності підприємств та формувань малого бізнесу.

6. Аналіз організаційних засад розвитку національного агропродовольчого ринку засвідчив, що його ринкове саморегулювання доцільно доповнювати елементами державного регулювання, способами їх раціонального поєднання, що дасть змогу нейтралізувати внутрішні й зовнішні збурення, що часто виникають через внутрішні протиріччя, які властиві ринку. В дисертації запропоновано модель державного регулювання ринку агропродовольчої продукції, яка включає організаційні напрями регулювання – створення системи державних інституцій з регулювання ринку, розвиток ринкової інфраструктури, формування нормативно-правової бази та інформаційного забезпечення, ведення моніторингу та прогнозування кон'юнктури ринку, посилення контролю за якістю та безпечністю агропродовольчої продукції, і економічні напрями – складання балансів продовольчих ресурсів і їх оптимізація, узгодження попиту і пропозиції, митно-тарифне регулювання експорту й імпорту продукції, цінова підтримка стратегічно важливих видів агропродовольчої продукції тощо.

7. Стратегічно важливою умовою економічного розвитку України має стати трансформація агропродовольчого ринку у напрямі інноваційної моделі розвитку національної економіки, яка б гарантувала високу якість, безпечність і повноцінність харчування без ризиків для здоров'я людей. В роботі доведена необхідність формування сегменту ринку, який був би насичений конкурентоспроможною екологічно чистою продукцією органічного походження, попит на яку стрімко зростає на внутрішньому і зовнішньому ринках. Цей підхід має ґрунтуватись на засадах державного регулювання, прийняття стимулюючого законодавства щодо розвитку органічного агровиробництва та формування ринку органічних продовольчих продуктів, які б базувалися на стандартах, максимально інтегрованих до існуючих стандартів ЄС, створенні національного органу сертифікації органічної продукції, розробці ефективних маркетингових стратегій просування цієї продукції до споживачів.

8. На сучасному етапі формування взаємовідносин із світовим ринком головним напрямом розвитку агропродовольчого ринку України має бути не тільки забезпечення продовольчої безпеки держави і зростання її експортних можливостей, а й удосконалення структури експорту, вихід на нові ринки з конкурентоспроможною продукцією, яка б відповідала вимогам СОТ.

9. Для усунення існуючих значних коливань в експорті агропродовольчих товарів необхідні пошуки постійних “ніш” на світовому продовольчому ринку, освоєння їх за рахунок підвищення конкурентоспроможності. З метою реалізації національних міжнародних конкурентних переваг, доцільно спрямовувати безпосередніх виробників на поглиблену переробку аграрної сировини (насіння соняшнику і ріпаку, пшениці, ячменю), експорт якої є ефективним, а передбачувані обсяги виробництва не перевищують масштаби вітчизняного платоспроможного попиту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях:

1. Дудар В.Т. Реформування аграрного сектору в східних землях Німеччини / В.Т. Дудар, Т.Г. Дудар // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2004. – Вип. 2. – С. 84-92. Особистий внесок здобувача – 0,7 д.а.: проаналізовано досягнення східнонімецького сільського господарства, вплив державної аграрної політики Німеччини та ЄС на забезпечення конкурентоспроможного агросектору.
2. Дудар В.Т. Аграрний сектор економіки Східної Німеччини / В.Т. Дудар // Економіка АПК. – 2004. – № 6. – С. 153-159.
3. Дудар В.Т. Проблеми організації менеджменту в аграрному секторі економіки / В.Т. Дудар, Т.Г. Дудар // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Серія: економічні науки. – 2004. – Вип. 31. – С. 4-7. Особистий внесок здобувача – 0,15 д.а.: обґрунтовано шляхи удосконалення менеджменту в аграрному секторі економіки.
4. Дудар В.Т. Організаційно-економічні засади формування аграрного ринку конкурентоспроможної продукції / В.Т. Дудар // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – Вип. 2. – С. 129-136.
5. Дудар В.Т. Проблеми формування ринку екологічної продовольчої продукції / В.Т. Дудар // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія: економіка АПК і природокористування. – 2006. – №.2. – С. 112-115.
6. Дудар В.Т. Розвиток системи державного регулювання агропродовольчого ринку / В.Т. Дудар // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. – 2006. – Вип. 20. – С. 190-193.
7. Дудар В.Т. Вплив аграрних реформ на формування агропродовольчого ринку / Дудар В.Т. // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія: економіка АПК і природокористування. – 2007. – №.2. – С. 64-69.
8. Дудар В.Т. Особливості формування ринку аграрної продукції органічного походження в країнах ЄС / В.Т. Дудар // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – Вип. 1. – С. 94-101.
9. Дудар В.Т. Роль ринкових трансформацій аграрного сектора України у формуванні агропродовольчого ринку / В.Т. Дудар // Наука молода. Тернопільський національний економічний університет МОН України. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2007. – Вип. 7. – С. 7-10.

Публікації в інших наукових виданнях:

10. Дудар В.Т. Організаційно-економічні умови розвитку кооперації у зарубіжних країнах та особливості її відродження в аграрній сфері України / Дудар В.Т. // Аграрна реформа та розвиток інфраструктури аграрного ринку: зб. наук. праць студентів Інституту аграрного бізнесу ТАНГ. – Тернопіль, 2002. – С. 35-40.
11. Дудар В.Т. Проблеми формування системи управління персоналом аграрних підприємств / Дудар В.Т. // Теорія і практика. управління розвитком персоналу вітчизняних підприємств і організацій: матеріали II міжвуз. студ. наук. конф. – Львів, – 2003. – С. 11-15.

12. Дудар В.Т. Важливі складові частини відродження сільського господарства / В.Т. Дудар // Аграрна реформа та розвиток інфраструктури аграрного ринку: зб. наук. праць студентів Інституту продовольчого бізнесу ТАНГ. – Тернопіль, – 2003. – С. 85-90.

13. Дудар В.Т. Інтенсифікація агропромислового виробництва в нових умовах господарювання / В.Т. Дудар, Г.Т. Дудар // Студентська молодь і науковий прогрес в АПК: матеріали III міжнар. студ. наук. конф. – Львів: ЛДАУ, – 2003. – С. 163-165. Особистий внесок здобувача – 0,1 д.а.: обґрунтовано концептуальні підходи розвитку інтенсифікації, які б сприяли покращенню функціонування аграрного ринку.

14. Дудар В.Т. Роль мотивації в управлінні персоналом аграрних формувань в умовах невизначеності / В.Т. Дудар, Т.Г. Дудар // Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Київський національний економічний університет, – 2004. – С. 119-123. Особистий внесок здобувача – 0,2 д.а.: проаналізовано зовнішні і внутрішні чинники, які впливають на мотивацію в сфері управління персоналом аграрного формування в умовах невизначеності.

15. Дудар В.Т. Вплив сучасного менеджменту на адаптацію аграрних підприємств до ринкових умов / В.Т. Дудар // Наука молода: зб. наук. праць ради молодих вчених Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, ТАНГ, – 2004. – Вип. 2. – С. 24-28.

16. Дудар В.Т. Удосконалення організації управління в аграрних формуваннях / В.Т. Дудар // Студентська молодь і науковий прогрес в АПК: матеріали IV міжнар. студ. наук. конф. – Львів: ЛДАУ, – 2004. – С. 286-288.

17. Дудар В.Т. Екологізація агропромислового виробництва: зарубіжний досвід і проблеми України / Дудар В.Т. // Науково-дослідна робота студентів: формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації: зб. тез доп. студ. наук. конф. – Тернопіль, – 2004. – С. 27-34.

18. Дудар В.Т. Особливості відродження сільського господарства / В.Т. Дудар // Інноваційна економіка. – 2006. – № 1. – С. 40-44.

19. Дудар В.Т. Передумови становлення і розвитку конкурентоспроможного аграрного ринку в Україні / В.Т. Дудар // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: зб. тез доп. Третьої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Тернопіль: ТДЕУ, – 2006. – С. 345-347.

20. Дудар В.Т. Методологічні підходи стратегії розвитку суб'єктів агропродовольчого ринку / В.Т. Дудар // Організаційно-економічні інструменти розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль: ТІ АПВ УААН, ТДТУ, – 2006. – С. 73-81.

21. Дудар В.Т. Проблеми розвитку потенціалу агропродовольчого ринку України / В.Т. Дудар // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: зб. тез доп. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Тернопіль: ТНЕУ, – 2007. – С. 218-220.

22. Дудар В.Т. Державне регулювання ринку агропродовольчої продукції / В.Т. Дудар // Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об'єктивна

передумова інтеграції країн в Світове співтовариство: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль: ТІ АПВ УААН, ТНЕУ, – 2007. – С. 295-297.

23. Дудар В.Т. Аналіз критеріїв вибору каналів збуту продукції на агропродовольчому ринку / В.Т. Дудар // Ринкова трансформація економіки АПК: матеріали П'ятої міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: ХНТУСГ. – 2007. – С. 261-262.

24. Дудар В.Т. Наукові основи дослідження ринку агропродовольчої продукції / В.Т. Дудар // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: зб. тез доп. П'ятої ювілейної міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2008. – С. 177-179.

АНОТАЦІЯ

Дудар В.Т. Формування і розвиток ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2008.

У дисертації досліджено теоретико-методологічні засади формування і розвитку ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції. Розглянуто сутність, зміст та особливості формування ринку агропродовольчої продукції, удосконалено методологічні і методичні основи його дослідження, розкрито особливості формування та тенденції розвитку ринку конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції і продовольства в зарубіжних країнах.

Здійснено системний аналіз розвитку національного ринку агропродовольчої продукції в умовах трансформації форм власності і господарювання. Оцінено систему реалізації продукції сільгоспвиробниками, тенденції становлення інфраструктури аграрного ринку, його зовнішньоекономічні напрями розвитку.

Обґрунтовано модель державного регулювання агропродовольчого ринку, з метою раціонального його поєднання з ринковим саморегулюванням. Розроблено рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропродовольчої продукції на світовому ринку, запропоновано організаційно-економічні засади розвитку агропродовольчого ринку в контексті входження України в світову економічну систему.

Ключові слова: ринок агропродовольчої продукції, конкурентоспроможність продукції, інфраструктура ринку, попит, пропозиція, цінова конкурентоспроможність продукції, органічне агровиробництво, державне регулювання ринку.

АННОТАЦИЯ

Дудар В.Т. Формирование и развитие рынка конкурентоспособной агропродовольственной продукции. – Рукопись.

Диссертация на соискания ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. Тернопольский национальный экономический университет. – Тернополь, 2008.

В диссертации исследованы теоретико-методологические основы формирования и развития рынка конкурентоспособной агропродовольственной

продукции, рассмотрено сущность понятия “рынок агропродовольственной продукции”, особенности его формирования, усовершенствовано методологию и методику исследования агропродовольственного рынка, раскрыты особенности формирования и тенденции развития рынка конкурентоспособной сельскохозяйственной продукции и продовольствия в экономически развитых странах.

Дано определение понятия “рынок агропродовольственной продукции” как эффективный механизм удовлетворения потребностей товаропроизводителей и потребителей, наиболее важным свойством которого является то, что он выступает чувствительным регулятором и координатором системы коммерческих усилий субъектов рынка, направленных на производство и реализацию конкурентоспособных агропродовольственных товаров для обеспечения продовольственной безопасности и формирования экспортного потенциала государства.

Осуществлен системный анализ развития национального рынка агропродовольственной продукции в условиях трансформации форм собственности и хозяйствования, дана оценка системе реализации продукции сельхозтоваропроизводителями, тенденциям становления инфраструктуры аграрного рынка, его внешнеэкономическим направлениям развития.

Установлено, что за годы становления и развития рыночных отношений произошло сужение емкости национального рынка из-за несбалансированности спроса и предложения, диспаритета цен на сельскохозяйственную продукцию и промышленные товары, снижения уровня покупательной способности населения.

На основании корреляционно-регрессионного анализа обоснована регрессионная модель, которая свидетельствует о существенной связи между энергетической ценностью среднесуточного рациона населения Украины и уровнем потребления основных продуктов питания, которую целесообразно использовать при обосновании стратегических и тактических решений для формирования рациональной структуры питания населения Украины.

В диссертации проведена сравнительная оценка изменений в конкурентоспособности агропродовольственных продуктов, которые являются основными для экспортной специализации Украины. Проведенные расчеты значений индекса относительных торговых преимуществ свидетельствуют, что в последние годы сохраняется высокая конкурентоспособность на мировом рынке в составе украинского экспорта товаров растениеводческого происхождения (подсолнечное масло, семена подсолнечника), и низкая – товаров животноводческого происхождения (говядина, сливочное масло, сухое обезжиренное молоко). Обоснованы прогнозные параметры на 2010 г. уровня конкурентоспособности основных экспортных отечественных агропродовольственных товаров на мировом рынке.

Обоснована модель государственного регулирования агропродовольственного рынка, с целью рационального его сочетания с рыночным саморегулированием. Разработаны рекомендации по повышению конкурентоспособности отечественной агропродовольственной продукции на мировом рынке, обоснованы организационно-экономические основы развития агропродовольственного рынка в контексте вхождения Украины в мировую экономическую систему.

В исследовании доказано, что стратегически важным условием формирования рынка конкурентоспособной агропродовольственной продукции является его трансформация в направлении инновационной модели развития национальной экономики, которая гарантировала бы высокое качество, безопасность и полноценность питания без риска для здоровья людей. Осуществление этого подхода необходимо основывать на государственном регулировании, путем принятия стимулирующего законодательства по развитию органического агропроизводства и формирования рынка органических продовольственных продуктов, которые бы базировались на стандартах максимально интегрированных к существующим стандартам ЕС, создании национального органа сертификации органической продукции, разработке эффективных маркетинговых стратегий продвижения этой продукции к потребителям.

Ключевые слова: рынок агропродовольственной продукции, конкурентоспособность продукции, инфраструктура рынка, спрос, предложение, ценовая конкурентоспособность продукции, органическое агропроизводство, государственное регулирование рынка.

ANNOTATION

Dudar V.T. Formation and development of competitive agrarian market. – Manuscript.

The thesis to obtain a scholarly degree of Candidate of Economics in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. Ternopil National Economic University. – Ternopil, 2008.

The thesis deals with comprehensive research of theoretic and methodological essentials of formation and development of competitive agrarian market. The author investigated the nature, contents and peculiarities of formation of competitive agrarian market, modernized the methodological means and methods of its research, specified the peculiarities of formation and trends of development of competitive agrarian and food-staff market in foreign countries.

There was carried out the system analysis of development of domestic agrarian market under conditions of economic and proprietorship transformation as well as assessed the system of agrarian output sales, the trends of formation of agrarian market infrastructure, its foreign prospects.

There was also substantiated the model of governmental regulation in the sphere of agrarian market with the purpose of its rational combination with free-market pricing process. The author elaborated the recommendations to improve competitiveness of domestic agrarian output on the world market as well as suggested the development strategy of agrarian market under the condition of Ukrainian participation in world economic system.

Key-words: agrarian market, goods' competitiveness, market infrastructure, demand, supply, goods' price competitiveness, organic agrarian production, governmental market regulations.